

УДК 657.6:65.011.3

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-278-1-21

ФАБІЯНСЬКА В. Ю.

Вінницький національний аграрний університет

АУДИТОРСЬКИЙ РИЗИК: СУТНІСТЬ, МЕТОДИКА ОЦІНКИ ТА ШЛЯХИ ЗНИЖЕННЯ

У статті розглянуто підходи до розвитку незалежного аудиту: підтверджуючий аудит; процедурний аудит; системний (системно-орієнтований) аудит; аудит зон ризику. Розглянуто варіативність дій аудитора (аудиторської фірми) під час застосування підходу, що ґрунтується на оцінці ризику. Досліджено терміни і поняття, які використовуються при визначенні основних складових загального аудиторського ризику в українській та зарубіжній практиці.

Проаналізовано визначення термінів, пов'язаних із аудиторським ризиком, що наведені у Міжнародних стандартах аудиту. Досліджено сутність та фактори, що впливають на властивий ризик, який є ризиком, що пов'язаний з діяльністю підприємства, який не залежить від аудитора. Наведено фактори впливу на професійне судження аудитора під час оцінки властивого ризику. Досліджено ризик контролю, що є складовою частиною аудиторського ризику, яка не залежить від аудиторської перевірки. Для з'ясування ризику системи бухгалтерського обліку аудитор повинен виділити ті операції, за яких може бути допущено ризик системи бухгалтерського обліку; визначити суттєвість операцій; прослідкувати процес обліку від первинного обліку до зведення операцій у фінансовій звітності.

Виділено та проаналізовано властиві (невід'ємні) обмеження аудиту, які впливають на аудиторський ризик відповідно до МСА 200 та є наслідком характеру фінансової звітності; характеру аудиторських процедур; потреби, щоб аудит проводився у межах розумного періоду часу та обґрунтованої вартості.

Наведено методику оцінки аудиторського ризику різними науковцями. Як узагальнення проведених досліджень, вважаємо за необхідне запропонувати шляхи зниження аудиторського ризику: ініціювання аудитором проведення інвентаризації на підприємстві; застосування науково обґрунтованого вибіркового способу аудиторської перевірки; використання комп'ютерних технологій в аудиті; страхування відповідальності аудитора перед третіми особами; забезпечення високого рівня кваліфікації аудиторів.

Ключові слова: ризик, аудиторський ризик, властивий ризик, ризик контролю, ризик невиявлення, Міжнародні стандарти аудиту, методика оцінки аудиторського ризику.

FABIYANSKA V.

Vinnytsia National Agrarian University

AUDIT RISK: SUMMARY, METHOD OF ASSESSMENT AND WAYS OF REDUCTION

Approaches to developing an independent audit are discussed in the article: confirmatory audit; procedural audit; systematic (system-oriented) audit; audit of risk areas. The variability of the actions of the auditor (audit firm) in applying a risk-based approach is considered. It is determined that the risk category can be considered in the following key aspects: the probability of an event occurring; the degree of deviation from the desired result; a measure of failure. Terms and concepts that are used in determining the main components of general audit risk in Ukrainian and foreign practice are investigated. The definitions of the terms related to audit risk in International Standards on Auditing are analyzed. In accordance with International Standards on Auditing, general audit risk includes the following components: risk of material misstatement (combines inherent risk and control risk); risk of non-detection. Audit risk - the risk that an auditor will express an inappropriate audit opinion if the financial statements are materially misstated. The nature and the factors that influence the inherent risk, which is the risk related to the activity of the independent auditor, are investigated. The factors of influence on the professional judgment of the auditor in the assessment of inherent risk are given. The control risk, which is an integral part of the audit risk, is independent of the audit. In order to determine the risk of the accounting system, the auditor should: identify those transactions that may allow the risk of the accounting system; determine the significance of operations; to follow the process of accounting from the primary accounting to the summary of transactions in the financial statements. The inherent (inherent) limitations of the audit, which affect audit risk in accordance with ISA 200, are identified and analyzed as a result of: the nature of the financial statements; the nature of the audit procedures; the need for the audit to be conducted within a reasonable timeframe and reasonable cost. The method of assessment of audit risk by different scientists is presented. As a generalization of the considered approaches of scientists to the method of determining audit risk, it should be noted that the purpose of studying the nature, components, causes and methods of assessing audit risk is primarily to develop ways to reduce this risk, but this in no circumstances can not guarantee it. As a synthesis of the conducted research, we consider it necessary to propose ways of reducing the audit risk: initiating an inventory by the auditor at the enterprise; the use of a scientifically sound sampling method of audit; use of computer technology in auditing; third party liability insurance; ensuring a high level of auditors' qualifications.

Keywords: risk, audit risk, inherent risk, control risk, risk of non-detection, International Standards on Auditing, methodology for assessing audit risk.

Постановка проблеми. Аудиторська діяльність є особливим видом підприємницької діяльності та унікальною формою контролю, здатною забезпечити впевненість користувачів фінансової інформації у достовірності даних бухгалтерського обліку та показників фінансової звітності суб'єктів господарювання. Незалежний аудит пройшов тривалий шлях становлення та розвитку і методологічно удосконалився із суцільного підтверджуючого аудиту до сучасного аудиту зон ризику, який полягає у визначенні найсуттєвіших позицій об'єкта перевірки з урахуванням особливостей його діяльності, тобто пошук місця, де вища ймовірність виникнення, допущення і можливого невиявлення помилок чи обману.

Саме такий підхід, який базується на теорії аудиторського ризику, є найбільш економічним, оскільки є можливість скоротити термін проведення перевірки, зменшити витрати праці аудиторів, а відтак, підвищити ефективність аудиту, не зменшуючи його якості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам сутності аудиторського ризику та методиці його оцінки присвячені праці таких науковців: Акімової Н.С. [1], Белебехи І.О. [1], Бережного Є.Б. [2], Бондар М.І. [3], Бондар Т.А. [3], Гайдук Т.Г. [4], Здирко Н.Г. [5], Зотова В.О. [6], Кудрицького Б.В. [6], Наумової Т.А. [1], Олендій О.Т. [4], Петрик О.А. [6], Проскуріної Н.М. [7] та інших.

Незважаючи на значну кількість публікацій щодо сутності аудиторського ризику, методики його оцінки, внаслідок змін Міжнародних стандартів аудиту, а також постійний пошук шляхів зниження аудиторського ризику такі дослідження залишаються актуальними.

Формування цілей статті. Метою написання статті є висвітлення підходів до розвитку аудиту, сутності аудиторського ризику, його складових відповідно до Міжнародних стандартів аудиту та методики його оцінки, дослідження шляхів зниження аудиторського ризику до прийнятного рівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аудиторська діяльність є одним із видів підприємницької діяльності, але має власні специфічні характеристики. Саме це стає причиною існування ризиків особливого типу. Аудитор повинен чітко розуміти і усвідомлювати, в чому полягає суть того чи іншого ризику, які його складові, як його визначити та який його максимально допустимий рівень [5].

Незалежний аудит під час свого історичного розвитку пройшов кілька етапів, внаслідок чого відбувалося його удосконалення як форми контролю, що полягало у поступовому переході від суцільної перевірки усіх господарських операцій підприємства-клієнта до їх вибіркового дослідження. Тому науковці з погляду методологічного розвитку аудиту виділяють кілька підходів:

- 1) підтверджуючий аудит;
- 2) процедурний аудит;
- 3) системний (системно-орієнтований) аудит;
- 4) аудит зон ризику.

Розглянемо детальніше у таблиці 1 підходи розвитку незалежного аудиту, які дають змогу прослідкувати за етапами його становлення і розвитку.

Таблиця 1

Підходи до розвитку незалежного аудиту

Підхід	Характеристика
Підтверджуючий аудит	Підтверджуючий аудит полягає у перевірці дуже великої кількості фактичного матеріалу, різних бухгалтерських записів, щоб сформулювати загальний висновок. При цьому має місце майже дублювання бухгалтерських записів клієнта, а отже, витрата великої кількості праці аудитора. Проте навіть при цьому може мати місце ризик неправильного висновку про фактичний стан справ, наприклад, через невідповідність тлумачення добутих даних, узагальнення їх тощо
Процедурний аудит	Із використанням процедурного аудиту обсяг роботи аудитора трохи скорочується, тому що на підприємстві діють заздалегідь визначені процедури опрацювання даних, а аудитор перевіряє їх надійність. Однак і в цьому разі аудитор може застосовувати невідповідні методи одержання аудиторських доказів, що також становить аудиторський ризик
Системний (системно-орієнтований) аудит	При системному аудиті оцінюють ефективність функціонування систем (системи бухгалтерського обліку і системи внутрішнього контролю) підприємства-клієнта. Тому необхідно передбачити, а отже, й оцінити ризик того, що в цих системах у певних місцях можуть виникнути збої або що вони є недосконалими, тобто оцінюються не власне самі дані, а якість отримання і контролю їх
Аудит зон ризику	За цього підходу визначають найсуттєвіші позиції об'єкта перевірки (фінансової звітності підприємства) з урахуванням особливостей діяльності підприємства, яке перевіряють (галузі; структури управління; організації систем обліку і контролю, їхні методики тощо), а також зони ризику в усіх напрямках аудиторської перевірки, тобто місця, де вища ймовірність виникнення, допущення і можливого виявлення помилок чи обману. Такий підхід до проведення аудиту є найперспективнішим завдяки своїй економічності у зв'язку зі скороченням терміну проведення аудиторської перевірки, зменшенням її трудомісткості й підвищенням ефективності

Джерело: узагальнено автором на основі [6, с. 195]

Отже, найбільшу увагу приділяють визначенню величини аудиторського ризику при використанні четвертого із зазначених нами підходів – аудиту зон ризику. Проте наголосимо, що аудиторський ризик має місце при використанні всіх чотирьох зазначених підходів, хоча й різною мірою. Особливої ваги визначення аудиторського ризику набуває при застосуванні підходу системно-орієнтованого аудиту, і тим більше аудиту зон ризику.

Сутність підходу, що ґрунтується на оцінці ризиків, полягає у своєчасному виявленні ризиків (небезпек), які загрожують ефективній діяльності й призводять до втрат, оцінки рівня цих небезпек за допомогою визначеної системи критеріїв і ознак та здійснення відповідних заходів, спрямованих на їх зменшення або усунення. За рахунок використання підходу, що ґрунтується на оцінці ризиків, можна забезпечити відповідність заходів, які спрямовані на попередження та виявлення операцій легалізації злочинних доходів та фінансування тероризму, виявленим ризикам. Це дасть змогу найефективніше розподілити ресурси [3].

Основним принципом є те, що ресурси слід спрямовувати відповідно до пріоритетів: найвищим ризикам надається найбільша увага, що можна відобразити за допомогою таблиці 2.

Таблиця 2

**Варіативність дій аудитора (аудиторської фірми)
під час застосування підходу, що ґрунтується на оцінці ризику**

Оцінка ризику, визначена аудитором (аудиторською фірмою)	Дії аудитора (аудиторської фірми) під час надання аудиторських послуг
Низький рівень ризику	Обсяг та якість аудиторських процедур не виходять за межі надання аудиторських послуг у звичайному (середньостатистичному) режимі
Середній рівень ризику	Приділяється додаткова увага до діяльності клієнта, внаслідок якої збільшується обсяг та якість аудиторських процедур під час надання аудиторських послуг
Високий рівень ризику	Приділяється підвищена увага до діяльності клієнта, внаслідок якої відбуваються посилені заходи перевірки клієнта, а також збільшується обсяг та якість аудиторських процедур під час надання аудиторських послуг

Джерело: [3]

Вивчення сутності аудиторського ризику потребує попереднього усвідомлення ризику як економічної категорії, що являє собою подію або дію, яка може статися або не відбутися, і наслідком такої події може бути негативний, нульовий чи позитивний економічний результат.

Категорію «ризик» можна розглядати в таких ключових аспектах:

- ймовірність настання певної події;
- ступінь відхилення від бажаного результату;
- міра невдачі [3].

Аудит полягає у висловленні незалежної думки аудитора щодо достовірності фінансової звітності та її відповідності законодавчим документам, з урахуванням якої можуть прийматися рішення користувачів фінансової звітності. Оскільки аудиторська діяльність є підприємницькою діяльністю, з нею безпосередньо пов'язані такі основні види ризику:

- підприємницький
- аудиторський.

Для правильного розуміння суті аудиторського ризику важливо визначити його складові частини та види. Найбільш поширену у науковій літературі класифікацію видів і складових аудиторського ризику, яка ґрунтується на визначенні впливу різноманітних груп чинників на аудиторський ризик, наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

Терміни і поняття, які використовуються під час визначення основних складових загального аудиторського ризику в українській та зарубіжній практиці

№ з/п	Автор	Складові загального аудиторського ризику, які відповідають термінам МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища»		
		Властивий ризик	Ризик контролю	Ризик невиявлення
1	Р. Адамс; В.В. Скобара	Внутрішній ризик	Ризик контролю	Ризик невиявлення
2	В.Д. Андреев	Спадковий ризик	Ризик контролю	Детекційний ризик
3	Р.А. Алборов; Е.А. Аренс; М.Т. Білуха	Внутрішньогосподарський ризик	Ризик контролю	Ризик невиявлення
4	І.О. Белебега; Н.С. Акімова; Т.А. Наумова	Власний ризик	Ризик контролю	Ризик невиявлення
5	С.Ф. Голов; С.Я. Зубілевич	Властивий ризик	Ризик контролю	Ризик невиявлення
6	Р. Додж	Внутрішньо властивий ризик	Ризик контролю	Ризик невиявлення
7	П.І. Камишанов; А.Д. Шеремет; В.П. Суйц	Чистий ризик (специф. комп.)	Контрольний ризик	Процедурний ризик
8	О.В. Ковальова; Ю.П. Константинов; В.І. Подольський	Внутрішньогосподарський ризик	Ризик засобів контролю	Ризик невиявлення
9	Ф.Л. Дефліз; В.О'Рейлі	Внутрішній ризик	Контрольний ризик	Ризик невиявлення
10	А.А. Терехов	Невід'ємний ризик	Ризик неефективності внутрішнього контролю	Ризик невиявлення помилок
11	Дж.К. Робертсон	-	Ризик неефективності системи обліку та ризик неефективності внутрішнього контролю	Ризик невиявлення помилок

Джерело: [1]

Проаналізувавши наведені у таблиці 3 характерні риси і визначення видів та складових аудиторського ризику, зроблено висновок, що назви видів аудиторського ризику, запропоновані одним із провідних англійських економістів у галузі аудиту Р. Адамсом, думку якого поділяє В.В. Скобара, є

найбільш вдалими та повною мірою відображають представлені тлумачення. Вважаємо, що складову частину аудиторського ризику, яка у МСА 315 названа «властивий ризик», а Р. Адамсом – «внутрішній ризик», більш правильно назвати «власний ризик», оскільки він пов'язаний із загальними аспектами власної діяльності підприємства-клієнта [1].

Для визначення міри необхідного розуміння суб'єкта господарювання та його середовища аудитор застосовує професійне судження. Передусім аудитор розглядає достатність набутого розуміння для оцінювання ризиків суттєвого викривлення у фінансових звітах, а також для планування і виконання подальших процедур аудиту.

Професійне судження аудитора – це застосування професійних компетентнісних характеристик під час планування, отримання та оцінки достатніх і прийнятних аудиторських доказів, а також під час обґрунтування незалежної аудиторської думки, що є кінцевою метою аудиту. Предметом аудиторського судження є прийняття рішень протягом усього процесу аудиторської перевірки, тобто починаючи з вибору об'єкта аудиту до складання підсумкового аудиторського звіту, але найважливішим його предметом є вибір типу аудиторської думки, оскільки це і є головною метою незалежного аудиту [8].

При оцінці аудиторського ризику необхідно звернути увагу на його основні елементи та їх зв'язок зі збором аудиторських доказів, необхідних для проведення ефективної аудиторської перевірки.

Основними стандартами, якими повинен оперувати аудитор, є:

- МСА 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту»;
- МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища»;
- 320 «Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту»;
- 330 «Дії аудитора у відповідь на оцінені ризики»;
- 450 «Оцінка викривлень, ідентифікованих під час аудиту».

У таблиці 4 наведемо визначення термінів, пов'язаних із аудиторським ризиком, наведених у Міжнародних стандартах аудиту.

Таблиця 4

Визначення термінів, пов'язаних із аудиторським ризиком, наведених у Міжнародних стандартах аудиту

№ з/п	Термін	Визначення
1	Аудиторський ризик (Audit risk)	ризик того, що аудитор висловить невідповідну аудиторську думку в разі, якщо фінансова звітність суттєво викривлена. Аудиторський ризик є функцією ризиків суттєвого викривлення та ризику невиявлення
2	Бізнес-ризик (Business risk)	ризик, що є наслідком значущих умов, подій, обставин, діяльності або бездіяльності, які можуть негативно впливати на здатність суб'єкта господарювання досягти своїх цілей та реалізувати стратегії, або наслідком встановлення невідповідних цілей і стратегій
3	Екологічний ризик (Environmental risk)	за певних обставин чинники, доречні для оцінювання невід'ємного ризику з метою розробки загального плану аудиту, можуть охоплювати ризик суттєвого викривлення фінансової звітності через екологічні питання
4	Невід'ємний ризик (Inherent risk)	вразливість твердження щодо класу операцій, залишку рахунку або розкриття інформації, до викривлення, яке може бути суттєвим окремо або в сукупності з іншими викривленнями, перед тим, як брати до уваги будь-які відповідні заходи контролю
5	Ризик вибірки (Sampling risk)	ризик того, що висновок аудитора, зроблений на основі вибірки, відрізнятиметься від висновку, який можна було б зробити, застосувавши до всієї генеральної сукупності такі самі аудиторські процедури
6	Ризик завдання (Engagement risk)	ризик того, що практикуючий фахівець надасть неналежний висновок, якщо інформація з предмета перевірки є суттєво викривленою
7	Ризик завдання з надання впевненості (Assurance engagement risk)	ризик того, що практикуючий фахівець надасть неналежний висновок, якщо інформація з предмета перевірки суттєво викривлена
8	Ризик контролю (Control risk)	ризик того, що викривлення, яке може трапитися у твердженні стосовно класу операцій, залишку рахунку або розкриття інформації і яке може бути суттєвим окремо або в сукупності з іншими викривленнями, не буде своєчасно попереджено або виявлено та виправлено системою внутрішнього контролю суб'єкта господарювання
9	Ризик невиявлення (Detection risk)	ризик того, що процедури, виконані аудитором для зменшення аудиторського ризику до прийнятно низького рівня, не дадуть можливості виявити викривлення, що існує та може бути суттєвим окремо або в сукупності з іншими викривленнями
10	Ризик суттєвого викривлення (Risk of material misstatement)	це ризик того, що фінансова звітність, яка ще не перевірялася аудитором у процесі аудиту, містить суттєві викривлення
11	Ризик, не пов'язаний з вибіркою (Non-sampling risk)	ризик того, що аудитор дійде помилкового висновку з будь-якої причини, не пов'язаної з ризиком вибірки

Джерело: сформовано автором на основі [9]

Згідно з МСА 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту» [9] аудиторський ризик у загальному розумінні – це ризик того, що аудитор висловить невідповідну аудиторську думку в разі, якщо фінансова звітність суттєво викривлена.

Згідно з Міжнародними стандартами аудиту [9] загальний аудиторський ризик включає такі компоненти:

- а) ризик суттєвого викривлення (поєднує властивий ризик та ризик контролю);
- б) ризик невиявлення.

Дослідження сутності аудиторського ризику, його оцінки та дій аудитора у відповідь на оцінені ризики регламентується положеннями таких міжнародних стандартів аудиту (таблиця 5).

Таблиця 5

Міжнародні стандарти аудиту, що визначають сутність та порядок оцінки аудиторського ризику

№ з/п	Документ	Застосування
1	МСА 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту»	Наведено визначення аудиторського ризику та його основні компоненти
2	МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства при аудиті фінансової звітності»	Визначає процедури, які має виконати аудитор щодо ризиків суттєвих викривлень внаслідок шахрайства
3	МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища»	розкриває зміст процедур та порядок оцінки ризиків суттєвих викривлень, котрі можуть існувати у фінансовій звітності, щодо якої необхідно висловити аудиторську думку
4	МСА 320 «Суттєвість при плануванні та проведенні аудиту»	надає рекомендації щодо поняття суттєвості та її взаємозв'язків з аудиторським ризиком
5	МСА 330 «Дії аудитора у відповідь на оцінені ризики»	розглядає відповідальність аудитора за розробку та провадження дій у відповідь на ризики суттєвого викривлення, ідентифіковані й оцінені аудитором під час аудиту фінансової звітності

Джерело: сформовано авторами на основі [9]

Варто зазначити, що сьогодні здебільшого обчислюється аудиторський ризик за моделлю, що була запропонована Американським інститутом дипломованих суспільних бухгалтерів (AICPA) і має такий вигляд:

$$AP = BP \times PK \times PH, \quad (1)$$

де AP – аудиторський ризик (Audit risk);

BP – властивий (невід'ємний) ризик (Inherent risk);

PK – ризик контролю (Control risk);

PH – ризик невиявлення (Detection risk).

Така модель є базовою та застосовується і зарубіжними, і вітчизняними вченими-економістами. Слід зазначити, що класична модель оцінки загального аудиторського ризику дозволяє визначити допустимий рівень ризику невиявлення на етапі планування аудиторської перевірки, але тільки за умови відомих значень ризику контролю та властивого ризику [2].

Аудиторський ризик є функцією ризиків суттєвого викривлення та ризику невиявлення. Оцінка ризиків ґрунтується на аудиторських процедурах для отримання інформації, необхідної з цією метою, та доказів, отриманих протягом усього аудиту. Оцінка ризиків є питанням професійного судження, а не питанням, що піддається точній оцінці [9].

Аудиторський ризик може визначатись як загалом щодо фінансової звітності, так і на рівні її окремих компонентів, тверджень, залишків за рахунками (рисунок 1).

Усі ці ризики пов'язані з певною сукупністю ризиків бізнесу, які можуть впливати або не впливати на фінансові звіти суб'єкта господарювання.

Питання оцінки і урахування аудитором бізнес-ризиків докладно висвітлені у МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвих викривлень через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища» [9].

Першою частиною моделі оцінки аудиторського ризику є властивий (невід'ємний) ризик, або ще як його називають багато дослідників власний ризик.

Властивий (невід'ємний) ризик (Inherent risk) – вразливість твердження щодо класу операцій, залишку рахунку або розкриття інформації, до викривлення, яке може бути суттєвим окремо або в сукупності з іншими викривленнями, перед тим, як брати до уваги будь-які відповідні заходи контролю [9].

На наш погляд, під час оцінювання властивого ризику аудитор повинен покладатися на своє професійне судження для того, щоб урахувати деструктивні інституціональні фактори як на рівні фінансової звітності, так і на рівні залишків по рахунках бухгалтерського обліку й групи однотипних операцій (рис. 2).

Властивий ризик – це ризик, що пов'язаний з діяльністю підприємства, який не залежить від аудитора. Величина властивого ризику може бути виражена:

$$0 < BP < 1 \quad (2)$$

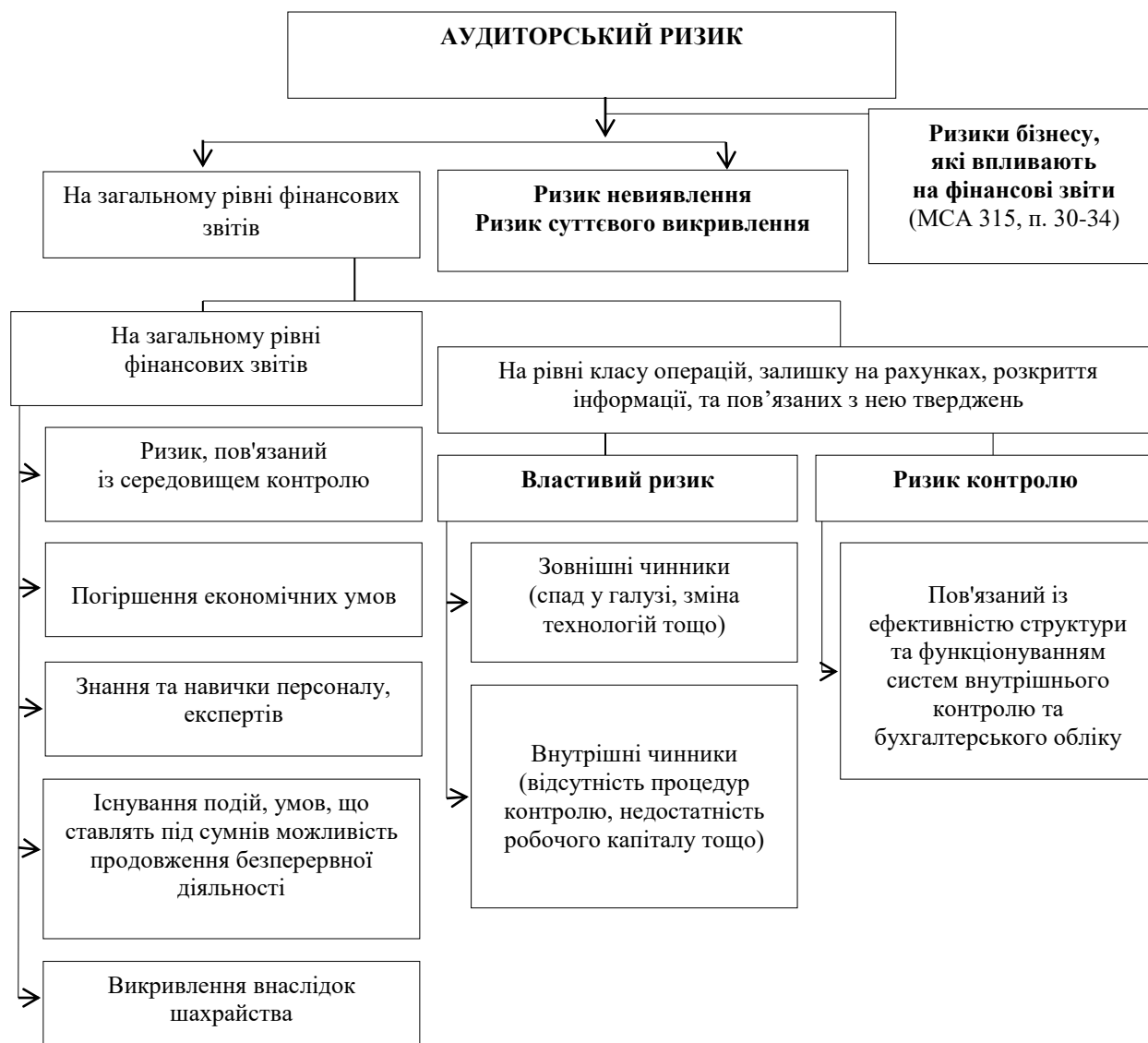

Рис. 1. Загальна модель аудиторського ризику відповідно до МСА (за проф. О.А. Петрик)

Джерело: [6, с. 197]

Хоча на практиці відсутні правила точного визначення величини властивого ризику, більшість аудиторів і навіть за найсприятливіших обставин встановлюють властивий ризик на рівні, значно вищому за 50 %. При визначенні рівня властивого ризику не беруть до уваги організацію системи внутрішнього контролю та системи бухгалтерського обліку, оскільки це окремий елемент аудиторського ризику.

На величину властивого ризику впливають зовнішні та внутрішні фактори. Ризик впливу зовнішніх факторів включає рівень інфляції; курси валют; політику галузі; ринки збуту; географічне розташування підприємства; рівень безробіття.

Ризик впливу внутрішніх факторів включає:

- організаційну структуру підприємства;
- кадрову політику на підприємстві;
- систему управління та прийняття рішень;
- кваліфікацію кадрового складу;
- систему страхування майна;
- взаємовідносини із постачальниками.

Тобто зі всієї сукупності внутрішніх і зовнішніх факторів аудитор повинен вибрати ті, які мають вплив на фінансову звітність підприємства, щоб визначити та оцінити властивий ризик.

Оцінку властивого ризику рекомендовано здійснювати за двома напрямками:

1) на рівні фінансового звіту:

- чесність управлінського персоналу;
- досвід і знання управлінського персоналу, а також зміни в його складі за певний період (наприклад, недосвідченість управлінського персоналу може вплинути на підготовку фінансових звітів суб'єкта господарювання);

– тиск на управлінський персонал (наприклад, обставини, внаслідок яких управлінський персонал може зловживати викривленнями фінансових звітів, а саме: велика кількість банкрутств у галузі або нестача капіталу в суб'єкта господарювання для продовження діяльності);

– вид бізнесу суб'єкта господарювання (наприклад, потенційна можливість технологічного старіння його продукції та послуг, складність структури його капіталу, значущість пов'язаних сторін, а також кількість приміщень і географічне розташування виробничих потужностей);

– фактори, що впливають на галузь, до якої належить суб'єкт господарювання (наприклад, економічні та конкурентні умови, спричинені фінансовими тенденціями і показниками, а також зміни в технології, споживчому попиті та в обліковій практиці, властивій галузі).

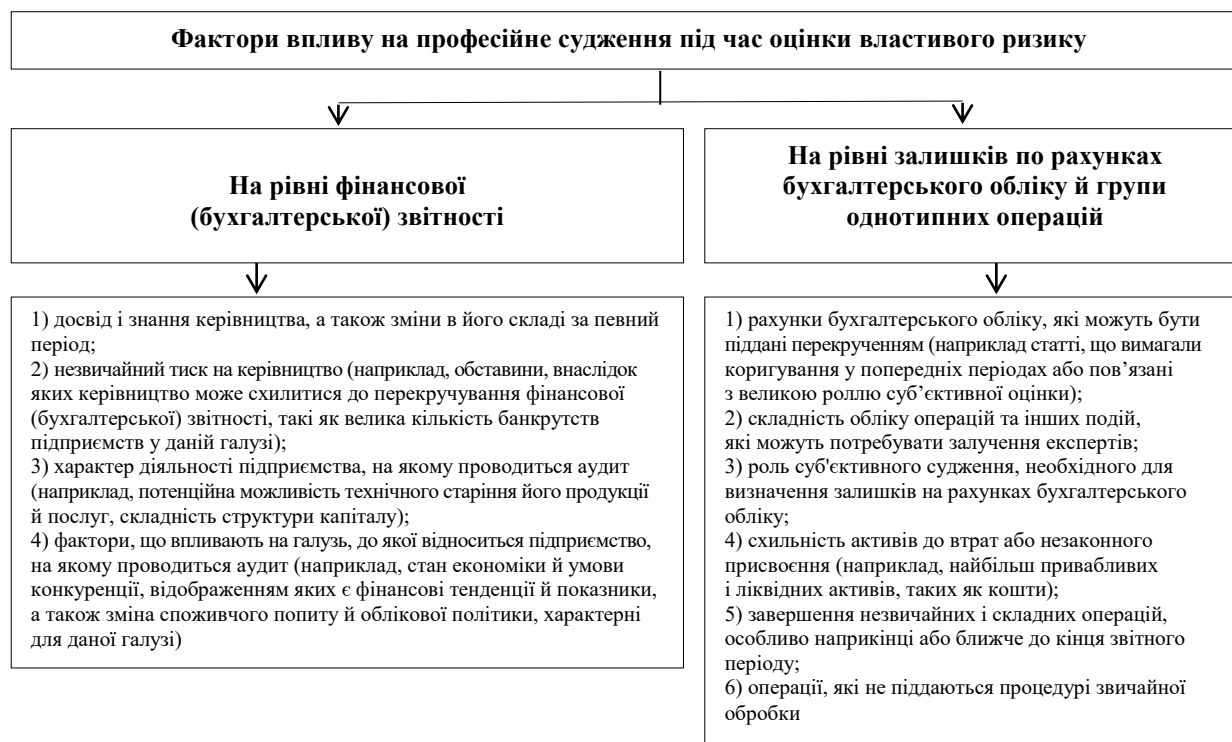

Рис. 2. Систематизація факторів впливу на професійне судження аудитора під час оцінки властивого ризику
Джерело: [7]

2) на рівні залишків рахунків і класу операцій:

- рахунки фінансових звітів, які можуть бути вразливими до викривлень, наприклад, рахунки, які потребували коригувань у попередньому періоді або пов'язані з високим ступенем оцінки;
- складність основних операцій та інших подій, що можуть потребувати аналізу експерта;
- рівень судження, необхідного для визначення сальдо рахунків;
- вразливість активів до втрат або незаконного їх привласнення (наприклад, коштів);
- здійснення незвичайних і складних операцій, особливо наприкінці звітного періоду;
- операції, що не піддаються звичайному аналізу.

Розробляючи загальний план перевірки, аудитор повинен оцінити властивий ризик на рівні фінансового звіту. Працюючи над програмою аудиторської перевірки, він встановлює зв'язок такої оцінки з суттєвими залишками на рахунках і класами операцій на рівні тверджень, щоб з'ясувати високий рівень властивого ризику.

Ризик контролю є складовою частиною аудиторського ризику, яка не залежить від аудиторської перевірки.

Ризик контролю (Control risk) – ризик того, що викривлення, яке може трапитися у твердженні стосовно класу операцій, залишку рахунку або розкриття інформації і яке може бути суттєвим окремо або в сукупності з іншими викривленнями, не буде своєчасно попереджено або виявлено та виправлено системою внутрішнього контролю суб'єкта господарювання [9].

Ризик контролю є функцією ефективності структури, впровадження та підтримання системи внутрішнього контролю управлінським персоналом для вирішення проблеми ідентифікованих ризиків, які загрожують досягненню цілей суб'єкта господарювання, доречних для складання його фінансової звітності. Проте внутрішній контроль незалежно від того, наскільки добре він розроблений та функціонує, може лише зменшити, але не усунути ризики суттєвого викривлення у фінансовій звітності через невід'ємні обмеження внутрішнього контролю. Вони охоплюють, наприклад, можливість помилок або непорозуміння, пов'язаних із людським чинником, або уникнення заходів контролю через змову чи нехтування ними управлінським персоналом. Відповідно деякий ризик контролю існуватиме завжди. МСА передбачають умови, за яких від аудитора вимагається або йому дозволяється обрати перевірку ефективності функціонування заходів контролю під час визначення характеру, часу й обсягу процедур по суті, що їх слід виконати [9].

Враховуючи професійний скептицизм, потрібно розуміти, що і властивий ризик, і ризик контролю не можуть дорівнювати нулю, до того ж вони є обернено пропорційними ризику невиявлення помилок.

Перш ніж встановити ризик контролю нижче максимального рівня, тобто менше 100 %, аудитори мають здійснити такі процедури: ознайомитися із системою бухгалтерського обліку та системою внутрішнього контролю; протестувати на ефективність контрольні моменти, структура яких становить систему внутрішнього контролю; упевнитися, чи працювали перевірені засоби контролю впродовж усього періоду, що перевіряється.

Під час оцінювання ризику контролю можна використовувати аудиторські докази, що отримані в минулих періодах, за умови підтвердження, що оцінка системи контролю попереднього періоду відповідає періоду перевірки.

Ризик системи бухгалтерського обліку полягає в тому, що допущені помилки в бухгалтерському обліку впливають на дані фінансової звітності (це ряд викривлень, арифметичні помилки, знищення документів тощо).

Для з'ясування ризику системи бухгалтерського обліку аудитор повинен:

- виділити ті операції, за яких може бути допущено ризик системи бухгалтерського обліку;
- визначити суттєвість операцій;
- прослідкувати процес обліку від первинного обліку до зведення операцій у фінансовій звітності.

Із системою бухгалтерського обліку тісно пов'язана система внутрішнього контролю, при якій аудитор повинен оцінити контрольне середовище.

Компоненти (складові частини) контрольного середовища:

- 1) політика і методи управління, що є на підприємстві;
- 2) організаційна структура компанії;
- 3) діяльність ради директорів, особливо її аудиторського комітету;
- 4) методи розподілу функцій управління та відповідальності;
- 5) управлінські методи контролю, в т.ч. внутрішній аудит;
- 6) кадрова політика і практика;
- 7) зовнішні контрольні впливи.

В основу оцінки ефективності дії системи внутрішнього контролю покладене припущення аудитора, що існуюча система внутрішнього контролю не зможе виявити допущені суттєві помилки в системі бухгалтерського обліку або не може їм запобігти.

Для того, щоб дійти певного висновку з даного питання, аудитор мусить детально вивчити (ще на підготовчому етапі аудиторської перевірки) структуру внутрішнього контролю. З цієї метою він вивчає порядок опрацювання даних на підприємстві і встановлює, як здійснюється внутрішній контроль (вручну або автоматизовано) і його дієвість. Це дуже важливо, оскільки аудитор у своїй роботі багато в чому може покласти на результати внутрішнього контролю, якщо він визначить до нього високий ступінь довіри.

МСА, як правило, посилаються не окремо на невід'ємний ризик і ризик контролю, а переважно на комбіновану оцінку «ризиків суттєвого викривлення». Проте аудитор може здійснювати окрему чи комбіновану оцінку невід'ємного ризику та ризику контролю залежно від аудиторських методів чи методологій, які він вважає кращими, і практичних міркувань. Оцінку ризику суттєвого викривлення можна виражати в кількісних одиницях, наприклад у відсотках, або не кількісних одиницях. У будь-якому разі необхідність здійснювати відповідні оцінки ризику для аудитора є важливішою, ніж різні підходи, за допомогою яких їх можна здійснити [9].

Третя складова аудиторського ризику – ризик невиявлення.

Ризик невиявлення (Detection risk) ризик того, що процедури, виконані аудитором для зменшення аудиторського ризику до прийнятно низького рівня, не дадуть можливості виявити викривлення, що існує та може бути суттєвим окремо або в сукупності з іншими викривленнями [9].

Ризик невиявлення пов'язаний із характером, часом та обсягом процедур, які визначає аудитор для зменшення аудиторського ризику до прийнятно низького рівня. Тому він є функцією ефективності аудиторської процедури та її застосування аудитором. Такі питання, як відповідне планування; належне призначення персоналу до команди із завдання; застосування професійного скептицизму; нагляд та огляд виконаної аудиторської роботи, – допомагають підвищити ефективність аудиторської процедури та її застосування, а також зменшити можливість того, що аудитор може обрати невідповідну аудиторську процедуру, неправильно застосувати доречну аудиторську процедуру або неправильно тлумачити результати аудиту [9].

МСА 300 «Планування аудиту фінансової звітності» і МСА 330 «Дії аудитора у відповідь на оцінені ризики» установлюють вимоги та надають рекомендації щодо планування аудиту фінансової звітності та дій аудитора у відповідь на оцінені ризики. Проте ризик невиявлення можна лише зменшити, але не усунути через невід'ємні обмеження аудиту. Відповідно деякий ризик невиявлення існуватиме завжди.

Від аудитора не очікується, що він зменшить аудиторський ризик до нуля, і він не може його зменшити, а отже, не може отримати абсолютну впевненість у тому, що фінансова звітність не містить суттєвого викривлення внаслідок шахрайства або помилки. Причина полягає в тому, що існують властиві

обмеження аудиту, які призводять до того, що більшість аудиторських доказів, на основі яких аудитор формує висновки та на яких ґрунтується аудиторська думка, є швидше переконливою, ніж остаточною. Невід'ємні обмеження аудиту є наслідком:

- характеру фінансової звітності;
- характеру аудиторських процедур;
- потреби, щоб аудит проводився у межах розумного періоду часу та обґрунтованої вартості [9].

Розглянемо такі обмеження більш детально у таблиці 6.

Таблиця 6

**Властиві (невід'ємні) обмеження аудиту,
які впливають на аудиторський ризик відповідно до МСА 200**

Обмеження, які є наслідком ^А	Характеристика
– характеру фінансової звітності	Складання фінансової звітності передбачає судження управлінського персоналу під час застосування вимог застосовної концептуальної основи фінансового звітування суб'єкта господарювання до фактів та обставин суб'єкта господарювання. Крім того, багато статей фінансової звітності суб'єкта господарювання пов'язано із суб'єктивними рішеннями або оцінками чи ступенем невизначеності, може також існувати діапазон прийнятних тлумачень або суджень, які можна здійснити. Отже, деякі статті фінансової звітності мають властивий рівень змінованості, який не можна усунути застосуванням додаткових аудиторських процедур. Наприклад, це часто відбувається з певними обліковими оцінками. Проте МСА вимагають, щоб аудитор приділяв особливу увагу тому, чи є обґрунтованими облікові оцінки у контексті застосовної концептуальної основи фінансового звітування та відповідного розкриття інформації, а також якісним аспектам облікових практик суб'єкта господарювання, включаючи ознаки можливої упередженості суджень управлінського персоналу
– характеру аудиторських процедур	Існують практичні та правові обмеження щодо здатності аудитора отримувати аудиторські докази. Наприклад: – існує можливість того, що управлінський персонал або інші працівники можуть не надати, навмисно чи ненавмисно, повну інформацію, яка є доречною для складання фінансової звітності або про яку робив запит аудитор; відповідно аудитор не може бути впевненим у повноті інформації, навіть якщо він виконав аудиторські процедури для отримання впевненості у тому, що вся доречна інформація була отримана; – шахрайство може передбачати складні й ретельно організовані схеми, спрямовані на його приховування, тому аудиторські процедури, використані для збору аудиторських доказів, можуть бути неефективними для виявлення навмисного викривлення, яке передбачає, наприклад, змову з метою фальсифікації документації, в результаті чого аудитор може вважати, що аудиторські докази є обґрунтованими, тоді як вони не є обґрунтованими; аудитор не має професійної підготовки експерта у встановленні справжності документів і від нього це не очікується; – аудит не є офіційним розслідуванням передбачуваного правопорушення. Відповідно аудитор не наділений певними конкретними юридичними повноваженнями, наприклад правом на обшук, що може бути необхідним для такого розслідування
– потреби, щоб аудит проводився у межах розумного періоду часу та обґрунтованої вартості	Питання складності, часу або передбачуваних витрат саме по собі не є обґрунтованою підставою для того, щоб аудитор не виконав аудиторську процедуру, для якої немає альтернативи, або був задоволений менш ніж переконливими аудиторськими доказами. Належне планування допомагає забезпечувати достатній час і ресурси для проведення аудиту. Незважаючи на це, доречність інформації, а отже, її цінність, має, як правило, тенденцію зменшуватися з часом, тому слід забезпечити певне співвідношення між достовірністю інформації та її вартістю. Це визнається у певних концептуальних основах фінансового звітування. Отже, користувачі фінансової звітності очікують, що аудитор сформулює думку щодо фінансової звітності протягом обґрунтованого періоду часу та за обґрунтованою вартістю, визнаючи, що неможливо розглянути всю інформацію, яка може існувати, або займатися всебічно кожним питанням, виходячи з припущення, що інформація є помилковою чи оманливою, якщо не доведено інше

Джерело: сформовано авторами на основі [9]

Тому аудитору необхідно:

- планувати аудит так, щоб виконати його ефективно;
- спрямовувати аудиторську роботу на ділянки, в яких, за очікуванням, найбільші ризики суттєвого викривлення внаслідок шахрайства або помилки та відповідно спрямовувати меншу роботу на інші ділянки;
- використовувати тестування й інші засоби аналізу генеральних сукупностей на викривлення.

Ризик невиявлення помилок можна визначати на основі кількості та якості доказів, отриманих аудитором у процесі аудиторської перевірки.

Певний ризик невиявлення помилок існує завжди, навіть коли аудитор перевірить 100% залишків за рахунками або всі види операцій, тому що більша частина аудиторських доказів має скоріше аргументаційний, ніж підсумковий характер.

Існує взаємозв'язок між ризиком невиявлення помилок, властивим ризиком і ризиком невідповідності системи внутрішнього контролю. Чим нижчий ризик невиявлення РН, тим більшу кількість аудиторських доказів потрібно зібрати.

Ризик невиявлення включає:

- 1) ризик аналітичних процедур (аналітичного огляду);
- 2) ризик тестування деталей (тестового контролю).

Ризик аналітичних процедур – це ризик того, що аналітичні процедури не можуть виявити суттєвих помилок.

Ризик тестування деталей – ризик того, що в результаті проведених детальних тестів не буде виявлено суттєвих помилок (неправильний обсяг вибірки або неправильний підбір тестів).

Виходячи з наведеної моделі аудиторського ризику, ризик невиявлення визначається на підставі оцінки властивого ризику, ризику контролю та допустимого аудиторського ризику розрахунковим шляхом:

$$PH = AP/BR \times PK \quad (3)$$

Властивий ризик та ризик, пов'язаний із невідповідністю функціонування системи внутрішнього контролю, відрізняються від ризику невиявлення тим, що аудитор може тільки оцінити їх, проте не може контролювати. Оцінка аудитором властивого ризику та ризику контролю дозволяють їх краще зрозуміти, проте не зменшують та не змінюють їх, тоді як ризик невиявлення аудитор може контролювати, змінюючи характер, час та масштаб окремих перевірок.

У сучасній науковій літературі методи оцінювання ризику об'єднують у чотири групи:

1) експертні – дають змогу визначити рівень ризику в разі, якщо відсутня необхідна інформація для здійснення розрахунків або порівняння (ґрунтуються на опитуванні кваліфікованих спеціалістів з наступною обробкою результатів);

2) економіко-статистичні – застосовуються лише за наявності достатньо великого обсягу статистичної інформації для отримання великої кількості величин рівня ризику;

3) розрахунково-аналітичні – призначені для розрахунку відносно точного кількісного вираження рівня ризику на основі внутрішньої інформаційної бази самого підприємства;

4) аналогові – дають змогу оцінити рівень ризику за окремими операціями на основі порівняння з аналогічними [4].

У таблиці 7 узагальнені основні методи оцінки аудиторського ризику та виокремлені теоретичні та емпіричні підходи до його визначення.

Таблиця 7

Методика оцінки аудиторського ризику різними науковцями

№ з/п	Метод та його характеристика	Автор						
		Дорош Н.І.	Костирко Р.О.	Бичкова С.М.	Растамханова Л.Н.	Ярцева Н.Я.	Терехов А.А.	Вороніна Л.І.
1	Трирівнева шкала. Оцінка ризиків проводиться за трьома рівнями градації: низький – від 1 до 40%; середній – від 40 до 70%; високий – від 70 до 100%	+						
2	Чотирьохрівнева шкала. Оцінка ризиків здійснюється за чотирма рівнями градації: низький, середній, високий, максимальний		+					
3	За теорією ймовірностей. Проводиться інтуїтивна оцінка реальних явищ та подій, що мають ймовірність, яка більше нуля (0%) і менше одиниці (100%)	+						
4	За теорією ймовірностей. Аудитори розуміють неможливість повного виключення ризику, тому встановлюють прийнятний, на їх думку, рівень ризику – 5%			+	+			
5	Математичний вираз. Аудиторський ризик визначається за формулою: $AP = BR \times KR \times PR$, де AP – аудиторський ризик; BR – внутрішньогосподарський (властивий) ризик; KR – ризик контролю; PR – ризик невиявлення	+		+	+	+	+	+
6	Анкетування (тестування). Анкета заповнюється за результатами опитування осіб, що відповідають за відображення господарських операцій у фінансовій звітності. Відповіді за рівнями ризику оцінюються за трибальною шкалою: низький ризик – 1 бал (загальний від 1 до 19); середній ризик – 2 бали (загальний від 20 до 38); високий ризик – 3 бали (загальний від 39 до 57)			+	+			
7	Тест-анкета. Виділивши конкретні фактори, що здійснюють вплив на діяльність підприємства та відображення даних звітності, присвоюється кожному фактору відповідний бал (від 0 до 5) та підсумовуються. Розраховується невід'ємний ризик: 100% (бал по факту / 5)			+	+			

Джерело: [2]

Необхідно зауважити, що наведені в таблиці 7 методи оцінки аудиторського ризику є ефективними, якщо їх використовувати у відповідних випадках. Проте вони мають і свої недоліки. Так, математичну модель визначення аудиторського ризику, яку підтримують більшість авторів, складно застосувати в практиці аудиту. Математично точно розрахувати ступінь ризику не є можливим внаслідок різної специфіки роботи підприємств, на яких проводиться аудит [2].

Слід звернути увагу, що трирівнева та чотирьохрівнева шкала оцінювання ризиків є досить умовною, адже відсутні критерії віднесення діяльності та стану підприємства до конкретного рівня ризику.

Це ускладнюється тим, що діяльність суб'єктів господарювання значно відрізняється за розмірами, сферою та умовами функціонування. Водночас, на думку Є.Б. Бережного, анкетування при оцінці ризиків є сумнівним методом, оскільки існує вірогідність неадекватних відповідей, наданих керівництвом підприємств, що підлягають аудиту. Це значно збільшує величину аудиторського ризику [2].

Як узагальнення щодо розглянутих підходів науковців щодо методики визначення аудиторського ризику, варто зауважити, що метою вивчення сутності, складових, причин виникнення та методів оцінки аудиторського ризику є насамперед розробка шляхів зниження цього ризику, однак це за жодних умов не може гарантувати його відсутності.

Висновки. Отже, аудиторський ризик є ключовою категорією в аудиті та має враховуватись аудитором на кожному етапі виконання аудиторського завдання: починаючи від узгодження умов завдання з аудиту, планування аудиту, встановлення рівня суттєвості аудиторської перевірки, виборі методів та способів організації аудиту, до підготовки аудиторського звіту. Як узагальнення проведених досліджень, вважаємо за необхідне запропонувати шляхи зниження аудиторського ризику:

- ініціювання аудитором проведення інвентаризації на підприємстві, завдяки чому аудитор отримає необхідні докази щодо підтвердження стану та наявності активів підприємства;
- застосування науково обгрунтованого вибіркового способу аудиторської перевірки, що дасть змогу скоротити час та витрати на проведення аудиту;
- використання комп'ютерних технологій в аудиті, які дають змогу автоматизувати значні частину аудиторських процедур та зробити аудит більш швидким та точним; тому важливо впроваджувати в аудиторську діяльність спеціально розроблені програмні продукти, оскільки, завдяки їх використанню аудитор матимуть можливість значно покращити якість аудиторських послуг, пришвидшити роботу аудитора, одночасно досягаючи більш точного виявлення невідповідностей, при цьому аудиторський ризик перебуватиме на прийнятному рівні [10];
- страхування відповідальності аудитора перед третіми особами, що врегульовано Законом України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»;
- забезпечення високого рівня кваліфікації аудиторів, що забезпечується постійним удосконаленням їх професійних знань, відповідною політикою аудиторської фірми щодо підбору кадрів та ефективною системою контролю якості аудиторських послуг.

Врахування таких пропозицій дасть змогу аудиторам знизити аудиторський ризик, тим самим забезпечуючи високу якість аудиторських послуг та підвищуючи довіру користувачів фінансової звітності до результатів аудиту. При подальших дослідженнях слід приділити увагу програмному забезпеченню в аудиті фінансової звітності, оскільки використання в діяльності аудиторів інформаційних технологій дасть можливість вийти на новий удосконалений рівень, що принесе конкурентну перевагу в боротьбі на вітчизняних та міжнародних ринках аудиторських послуг.

Література

1. Белебеха І.О. Наукові підходи до методики визначення аудиторського ризику / І.О. Белебеха, Н.С. Акімова, Т.А. Наумова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2009. – Вип. 2. – С. 45–53. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2009_2_9.
2. Бережний Є.Б. Теоретичні та емпіричні підходи до визначення аудиторського ризику / Є.Б. Бережний // Бізнес Інформ. – 2017. – № 12. – С. 365–369. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_12_56.
3. Бондар М. І. Оцінка ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму під час надання аудиторських послуг / М.І. Бондар, Т.А. Бондар // Незалежний аудитор. – 2013. – № 6. – С. 9–18. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Na_2013_6_4.
4. Гайдук Т.Г. Ризики в аудиторській діяльності, їх особливості та аналіз / Т.Г. Гайдук, О.Т. Олендій // Фінансовий контроль. – 2007. – № 4. – С. 55–64.
5. Здирко Н.Г. Теоретичні аспекти сутності аудиторського ризику в Україні / Н.Г. Здирко, К.В. Гордєєва / Економічні науки. Серія: Облік і фінанси. – 2010. – Вип. 7(1). – С. 502–508. – URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2010_7\(1\)_65/](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2010_7(1)_65/)
6. Аудит : підручник / [О.А. Петрик, В.О. Зотов, Б.В. Кудрицький та ін.]; за заг. ред. О.А. Петрик. – К. : КНЕУ, 2015. – 498 с.
7. Проскуріна Н.М. Сутність дефініції "аудиторський ризик" і її роль при формуванні аудиторських процедур / Н.М. Проскуріна // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – № 19. – С. 27–30. – URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2010_19_8.
8. Томчук О.В. Застосування професійного судження аудитора в контексті розвитку міжнародних стандартів аудиту / О.В. Томчук, В.Ю. Фабіянська // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. – 2018. – № 1. – С. 68–81.
9. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Частина I: Видання 2016-2017 років / пер. з англ. мови О.Л. Ольховікова, М.К. Шульман. – К. : Аудиторська палата України, 2017. – 1142 с. – URL : http://www.apu.com.ua/attachments/article/1151/2017_%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C1.pdf
10. Фабіянська В.Ю. Комп'ютерний аудит в Україні в контексті вимог європейського законодавства / В.Ю. Фабіянська, А.М. Бельдій / Облік і фінанси. – 2019. – № 3 (85). – С. 129–137.

References

1. Belebekha I. O., Akimova N.S., Naumova T.A. (2009) Naukovi pidkhody do metodyky vyznachennia audytorskoho ryzyku [Scientific approaches to the methodology of determining audit risk]. Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh - Economic strategy and prospects for development of trade and services, 2, 45-53. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/esprstp_2009_2_9
2. Berezhnyi Ye. B. (2017) Teoretychni ta empyrychni pidkhody do vyznachennia audytorskoho ryzyku [Theoretical and empirical approaches to determining audit risk]. Biznes Inform - Business Inform, 12, 365-369. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2017_12_56.
3. Bondar M. I., & Bondar T.A. (2013) Otsinka ryzykiv lehalizatsii (vidmyvannia) dokhodiv, odezhanikh zlochynnym shliakhom, abo finansuvannia teroryzmu pid chas nadannia audytorskykh posluh [Assessing the risks of legalization (laundering) of proceeds of crime or

terrorist financing while providing audit services]. *Nezalezhnyi audytor - Independent auditor*, 6, 9-18. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Na_2013_6_4

4. Haiduk T.H., & Olendii O.T. (2007) *Ryzyky v audytorskii diialnosti, yikh osoblyvosti ta analiz* [Risks in audit activity, their features and analysis]. *Finansovyi kontrol - Financial control*, 4, 55-64.

5. Zdyrko, N. H. & Hordieeva, K. V. (2010). *Teoretychni aspekty sutnosti audyorskoho ryzyku v Ukraini* [Theoretical aspects of essence of auditor risk in Ukraine]. *Ekonomichni nauky. Seria : Oblik i finansy - Economic sciences. Series : Accounting and finances*, 7(1), 502-508. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2010_7\(1\)_65](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2010_7(1)_65)

6. Petryk O.A., Zotov V.O., Kudrytskyi B.V. et al. (2015) *Audyty: pidruchnyk* [Audit: a textbook]. K.: KNEU

7. Proskurina N. M. (2010) *Sutnist definitsii "audyorskyy ryzyk" i yii rol pry formuvanni audyorskyykh protsedur* [The essence of the definition is "audit risk" and its role in the formation of audit procedures]. *Investytsii: praktyka ta dosvid - Investment: practice and experience*, 19, 27-30. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2010_19_8

8. Tomchuk, O.V., & Fabiianska, V. Yu. (2018). *Zastosuvannya profesiinoho sudzhennia audytora v konteksti rozvytku mizhnarodnykh standartiv audytu* [Applying the professional judgment of the auditor in the context of the development of international auditing standards]. *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky - Economy. Finances. Management: actual issues of science and practical activity*, 1, 68-81

9. *Mizhnarodni standarty kontroliu yakosti, audytu, ohliadu, inshoho nadannia vpevnenosti ta suputnykh posluh, vydannia 2016-2017 roku* [International Standards on Quality Control, Audit, Review, Other Assurance and Related Services, Edition 2016-2017]. (n.d.) www.apu.net.ua. Retrieved from <https://www.apu.net.ua/component/content/article/2-uncategorised/1151-mizhnarodni-standarti-kontrolyu-yakosti-2016-2017>

10. Fabiianska V.Iu., & Beldii A.M. (2019) *Kompiuternyi audyt v Ukraini v konteksti vymoh yevropeiskoho zakonodavstva* [Computer audit in Ukraine in the context of the requirements of the European legislation]. *Oblik i finansy - Accounting and Finance*, 3 (85), 129-137

Рецензія/Peer review : 27.02.2020

Надрукована/Printed : 11.03.2020
Прорецензовано редакційною колегією